

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

| e-ISSN 2602-229X |

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

8 ve 15 NUMARALI SİVAS AHKÂM DEFTERLERİNDEKİ MİRAS İLE İLGİLİ ŞİKÂYET HÜKÜMLERİNİN KARŞILIKLI DEĞERLENDİRİLMESİ

A Comparison of the Complaint Cases Related to Heritage in Sivas Ahkâm Registers with Numbers of 8 and 15

Yılmaz KILIÇ*

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tokat, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 03.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted Date: 02.02.2022

Ö Z

Miras, insanlığın yaşam ve ölüm dengesi içerisinde varlık aktarımı yaptığı ve yeryüzündeki tüm toplumlarca meşru kabul edilmiş bir olgudur. Bu yüzden her millet bazen dini inanışlarına bazen de çağın hukuk ilkelerine göre miras hukukunu düzenlemiştir. Osmanlı Devleti de İslam ve Türk miras hukuku kaideleri çerçevesinde kurallar koymuştur. Ancak her konuda olabileceği gibi miras hususunda da kimi zaman aile içinden kaynaklı kimi zaman da hariçten kaynaklı problemler yaşanmıştır. Bu çalışmada 8 ve 15 numaralı Sivas Ahkâm Defterlerinde kayıtlı miras ile ilgili şikâyet hükümleri incelenmiştir. 8 numaralı ahkâm defteri 1760-1761 ve 15 numaralı ahkâm defteri 1780-1781 yılları arasında Sivas eyaletinden Divan-ı Hümayun'a yansıyan şikâyetlere dair hükümleri içermektedir. 8 ve 15 numaralı Sivas Ahkâm Defterlerinden miras ile ilgili toplam 129 şikâyet hükmü tespit edilmiştir. Bu hükümler önce transkribe edilmiş, sonra özetlenmiş ve ardından davalar kategorize edilerek yorumlanmaya çalışılmıştır. Temel olarak "Miras hususunda yaşanan problemler ne sebeple meydana gelmiş ve nasıl çözümler üretilmiştir?" ve "miras ile ilgili dava sayılarında ciddi bir artış yaşanıp yaşanmadığı" sorularına cevap aranmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında yukarıda belirttiğimiz sorulara cevap aranmış ve ulaşılan cevaplar tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Varis, Toplum, Dava, Miras, Sivas.

ABSTRACT

Heritage is a phenomenon that human beings transfer assets in a balance of life death and reaccepted as legitimate by all societies on earth. Therefore, every nation has regulated the law of inheritance sometimes according to their religious beliefs and sometimes according to the legal principles of the age. The Ottoman Empire has also set rules within the framework of Islamic and Turkish inheritance law. However, as it can be in any subject, there have been problems with inheritance, sometimes caused by the family and sometimes externally. In this study, the complaint provisions regarding the inheritance registered in Sivas Ahkâm Registers No. 8 and 15 were examined. The between 8 register contains 1760-1761 and the number 15 register contains the provisions regarding the complaints reflected in the Divan-ı Hümayun from the province of Sivas between 1780-1781. In the Sivas Ahkâm Registers no. 8 and 15, a total of 129 complaint decisions related to inheritance were determined. These provisions were first transcribed, then summarized and then the cases were categorized and interpreted. Basically, an answer was sought for the questions of "for what reason did the problems in the heritage occur and what solutions were produced?" and "whether there was a dramatic increase in the number of cases related to the inheritance". In the light of the obtained results, answers to the questions we have mentioned above were sought and the answers reached were discussed.

Keywords: Heiress, Society, Case, Heritage, Sivas.

Please cite this paper as follows/Atf için:

Kılıç, Y. (2022). 8 ve 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defterlerindeki Miras ile İlgili Şikâyet Hükümlerinin Karşılıklı Değerlendirilmesi. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1): 1-17. <https://doi.org/10.30913/alinterisosbil.1018531>

GİRİŞ: OSMANLI MİRAS HUKUKU

Osmanlı Devleti resmi kurumlarında ölen bir kişinin geride bıraktığı menkul veya gayrimenkulleri ifade etmek için miras¹ (tereke) ve muhalefat² sözcükleri sıklıkla kullanılmıştır. Miras meselesinin muhatapları olarak karşımıza muris³, varis⁴ ve vasi⁵ sözcükleri çok kere çıkmaktadır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden miras kayıtlarına ilişkin esaslara tereke defterinde olduğu gibi ahkâm defterlerinden de ulaşmak mümkündür. Diğer birçok Osmanlı müessesesinde olduğu gibi miras hukukunun müteşekkil olmasında da İslam hükümlerinin ve anlayışının ciddi bir etkisi söz konusudur.

İslam Miras Hukuku

Özelde 18. yüzyıl ortalarında mevcut olan miras hukuku ilkelerini ve genel olarak Osmanlı miras hukuku müeyyidelerini anlamak amacıyla İslam miras hukuku ilkelerine bakmak yerinde olacaktır. İslam miras hukukunu nev'i şahsına münhasır kılan özellikleri şu şekilde ifade edebiliriz.

İslam miras hukukunun belirgin bir özelliği de kaynağının teolojik temelli olmasıdır. Hangi cinsiyet ve konumdaki varisin ne kadar pay alacağı Hz. Allah tarafından belirlendiği için kesin ve kati nitelik taşımaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de net şekilde açıklanmayan durumlarda sünnet, icma ve sahabe oyu tayin edici olmuştur. Esasen kuralların bir Müslüman için reddedilemeyecek bir makam tarafından oluşturulması insanlar arasında mal-mülk konusunda ihtilafların yaşanmasını engelleyici bir faktör olmalıydı. Lakin buna rağmen insanın söz konusu olduğu her yerdeki gibi burada da anlaşmazlıklar meydana gelmiştir (Özay, 2018; s. 205).

İslam miras anlayışında sadece anne-baba ve çocuklardan oluşan dar bir çevreye tereke taksimi esas alınmamıştır. Dede, nine, torunlar, kardeşler, amcalar ve halalar da yakınlık derecesine göre hak sahibi olabilmiştir. Böyle bir anlayışın benimsenmesi ile para veya mal-mülkün tek bir elde toplanması engellenerek dağılımın sağlanması amaçlanmıştır (Özay, 2018; s. 210).

Kadının miras üzerindeki hissesi hakkında İslâm Dini düzenleme yaparak erkek ile eşit düzeyde olmasa da kadının mirasta hakkı olduğuna hükmetmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de miras hissesi kadına erkeğin yarısı kadar tahsis edilmiştir. Burada odak noktası kadının az almasından ziyâde erkeğin çok alma sebebidir. Taksim bu şekilde yapılmasındaki temel mantık aile geçiminin birinci derecede erkeğin sorumluluğunda olmasından gelmektedir. (Efe, 2011; s.162)

¹ Kök, temel, bir kişiye başka birisinden kalan şey veya şeyler anlamındaki irs kelimesinden doğmuş bir sözcüktür. Vefat eden zatın bıraktığı mal varlığının ne şekilde ve kime verileceği hususunu düzenleyen kuralları de ifade etmektedir (Aktan, 2005; s. 143).

² “Geride kalan, geriye bırakılan anlamlarını taşıyan muhalefin çoğul hali olan muhalefat kelimesi yerine belgelerde tereke (terike) ve metrukat ifadelerine de rastlanmaktadır” (Özcan, 2005, s. 406).

³ **Muris:** Miras bırakan (Develioğlu, “Muris”, 2010; s. 799).

⁴ **Varis:** Kendine miras bırakılan kimse (Develioğlu, “Varis”; s. 1325).

⁵ **Vasi:** Bir kimsenin vasiyetini yerine getirmek üzere görevlendirilmiş kişi, bir yetimin veya akılca zayıf ve hasta olan kimsenin malını yöneten kişi (Develioğlu, “Vasi”; 1326).

İslam miras hukukunun paylaşım kaidelerini barındıran Kur‘ân-ı Kerîm hükümlerine örnek verecek olursak,

1. “Ana, baba ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır, ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından, gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır” (Kur‘ân-ı Kerîm, Nisa Suresi 7).
2. “Mirastan payı olmayan yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunursa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin” (Kur‘ân-ı Kerîm, Nisa Suresi 8).
3. “Allah size, çocukların hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli miras vermenizi emreder. Çocuklar ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona varis olmuş ise, anasına üçte bir düşer. Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir düşer. Bütün bu paylar ölenin yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir” (Kur‘ân-ı Kerîm, Nisa Suresi 11).
4. “Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocuğunuz yoksa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa, sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarıdır (zevcelerinizindir). Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarıdır. Eğer bir erkek veya kadının, ana-babası ve çocukları bulunmadığı halde malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaklırlar. (Bu taksim) yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın yapılacaktır. Bunlar Allah’tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, halimdir” (Kur‘ân-ı Kerîm, Nisa Suresi 12).

Osmanlı Devleti’nde Miras Uygulaması

Öncelikle tereke (miras) uygulamasını yapan görevliler hakkında bahsetmek uygun olacaktır. Bu işin başında kadı (yargıç) bulunurken katip (muhasibeci), kassam (terekeyi bölüştüren kişi) ve dellal (gerekli duyuruları yapan kişi) olmak üzere aslında bir ekip görevi ifa etmektedir (Ertaş ve Şişman, 2013; s. 197).

Kadı: Tereke işleminde lider kadıdır ve son kararı verme yetkisi kendisine aittir. Esas itibari ile miras konusunun kadı tarafından ele alınması varislerin mirası paylaşmaması veya çeşitli anlaşmazlıklarla başvurmaları ile olmuştur (Bozkurt, 2011; s. 103).

Katip (muhasibeci): Mirası oluşturan unsurların tespiti, alacak-vereceklerin belirlenmesi, hisse sahiplerinin hisselerinin tayin edilmesi ve kaydedilmesi gereken bilgilerin yazıya geçirilmesinde görevlidir (Ertaş ve Şişman, 2013; s. 197).

Kassam: Kısmet sözcüğünde gelen kassam ifadesi kısım kısım ayıran ve veren demektir. Bu şer‘i memur, mirasçılar arasında mirası bölüştüren ve reşit olmayan kişilerin haklarını koruyan kimsedir (Develioğlu, 2010; s. 568). İkinci kademe adli görevli kabul

edilen kassamlar hakimlerin yardımcısı sıfatını taşımaktadırlar. Miras davalarında olay yerine gidip incelemelerde bulunup meseleyi karara bağlayan ve terekeyi hak sahipleri arasında paylaştıran bir memurdur. Yapmış oldukları kritik görevlerinden dolayı bu zatların Müslüman olmak, adil olmak, mesleki anlamda yeterli bilgiye sahip olmak, namuslu birisine iftira atmak anlamına gelen kazf suçunu işlememiş olmak ve had cezasını almamış olmak, Kur'ân-sünnet ve fıkıh konularında bilgi sahibi olmak gibi özellikleri taşıması gerekmektedir (Öztürk, 2001; s. 579).

Dellal: Herhangi bir meseleye ilişkin bilgiyi reayaya ulaştıran ya da bir ürünün alım-satımında aracı olup pazarlığı nihayete erdiren kişi demektir (Halaçoğlu, 1994; s. 145). Miras meselesi söz konusu olduğunda ise mal varlığının, alacakların ve borçların tespit edilmesinde gerekli duyuruları yapan, bilgi toplayan görevlidir (Ertaş ve Şişman, 2013; s. 200).

Tereke Kayıtlarının Tutulma Aşaması

Tereke kayıtları ölen kimsenin bilgilerini içeren birinci kısım, terekenin açıklandığı ikinci bölüm, borç ve masrafların sıralandığı üçüncü bölüm, en son kısımda varislere veya hazineye kalan miktarın bulunduğu dördüncü bölüm olmak üzere dört aşamadan müteşekkildir (Patacı, 2016; s. 330). Bu kayıtların ilk paragrafında murisin ismi, baba adı, unvanı, ölüm yeri (şehir, mahalle, sokak) ve nedeni, mirasın kalacağı kimseler zikredilmiştir. Vefat eden kimse hakkında bilgiler verildikten sonra geriye bıraktığı tereke cins, adet, güncel bedeli yazılarak listelenmiştir. Daha sonra vergiler ve diğer masraflar yazılmıştır. Kefen ve defin masrafları ve borçlar ödenip vasiyet yerine getirildikten sonra kalan mal-mülk varisler arasında paylaştırılırdı. Nihayetinde tüm gelir ve giderler toplanarak hisse taksimi yapılırdı. Lakin varis yok ise tereke Beytül-Mal'a kalırdı (Patacı, 2016; s. 330-332). Bir tereke kaydını örnek verecek olursak:

M. Ş. S. No: 179, 1309-1311

Sayfa: 325

Bâis-i defter-i kassâm oldur ki,

“Medîne-i Mardin mahallâtından Tekye Mahallesiinde sâkine iken bundan akdem vefât eden Meryem binti Yusuf el-Afrik verâseti zevc-i metruki eş-Şeyh Abdülmecid Efendi ibn-i eş-Şeyh Yusuf el-bayrakdar ile sadriye-i sagîre kızı Hatice ve li-ebeveyn er karındaşı Ali'ye münhasıra ve tashîh mesele-i mirâsları dört sehîminden olub sihâm-ı mezbûreden bir sehîmi zevc-i mezbûr Abdülmecid'e ve sihâm-ı mezkûreden iki sehîmi kızı mezbûre Hatice'ye ve bâkî bir sehîm li-ebeveyn er karındaşı merkûm Ali'ye isâbet tahkikinden sonra verese-i mezbûrun sagîre-i mezbûrenin dayısı tesvîye-i ûmûruna kâbel-i şer'den vâsi-i mansûb-ı mezbûr Ali'nin bi'l-'asâle ve bi'l-vesâye taleb ve ma'rîfeti ve ma'rîfet-i şer'le bey' ve tahrîr ve beyne'l-verese el-merkûma tevzi' ve taksîm olunan müteveffîye-i mezbûrenin terekesi defteridir ki ber-vech-i âtî zikr ve beyân olunur tahrîren fi el-yevmü'l-hâmîs a'şer rebî'ü'l-evvel sene îhdâ a'şer ve selâse mi'e ve elf. (Zeyrek, 2019; s. 95).”

Tablo 1. 20. yy'da Mardin'de bir Kadının Tereke Dökümü (Zeyrek, 2019; s. 95)

Cins	Miktar	Değeri (guruş)
Gâzî cedîd aded	20	20
Gâzî a' dî-aded	1	1
Gâzî sandıklı	6	
Yarım gazi cedîd	35	
Nısf gâzî	1	
Nısf gâzî sandıklı	2	
Rub gâzî cedîd	7	
Altun gâzî rubi'yyesi	9	
Yekün el-aded mine'l-gâzeyn	81	
Yekün el-kısme ve'l-... mine'l-gâzî		1180

İşbu bin yüz seksen guruşa bâlâda muharrer seksen bir a'ded gâzî rubi'yye altun-ı mezbûrenin hayatında boğaz altunları olub yine hayatında mezkûr altunları zevc-i mûmâ-ileyh Şeyh Abdülhamid Kömeli Abdülkadir aldığı ... mezbûr Abdülkadir'in yanında rehn-i vaz idüb ol-vecihle mezbûrenin terekesi olub mezkûr Abdülkadir'in yanında zuhûr eden seksen bir a'ded gâzî ve rubi'yye ve yarım gâzîye cedîd altunların bey'i ki semenleri sagîre-i mezbûre hakkında enfe olduğundan mezkûr seksen bir a'ded gâzî ve a'diye altunları taraf-ı şer'den nizâm-ı vechle ba'de'l-müzâyede ve ba'de'l-inkita ür-rağbat bimm yüz seksen guruşa ile kuyumcu Zaaltacar üzerine takrîr idüb meblağ-ı mezkûr salîfü'l-beyân seksen bir a'ded gâzî ve rubi'yye altunların semen-i misillerinden ziyâdece idüğü bi'l-ihbâr zâhir ol-vecihle mezkûr altunların semenlerinden sagîre-i mezbûrenin hisse-i iraiyesi verilmesi sagîre-i mezbûreye şer'an enfe olduğundan mezkûr altunların semeni misilleri olduğu işbu kassâm defterinde derç olunmuştur. (Zeyrek, 2019; s. 96).

Tablo 2. Tereke Dökümünden Ayrılan Masraflar (Zeyrek, 2019; s. 96)

Kaydiye (Kayıt Karşılığı Alınan Para)	1 guruş 20 para
Pul bahâ	1
Resm-i kısmet	29 guruş 17 para
Yekün el-ihracat	40 guruş 37 para

Tablo 3. Vereseler Arasında Pay Edilen Miras (Zeyrek, 2019; s. 95-96)

Hisse-i el-zevci'l-mezbûr Şeyh Abdülmecid	284 guruş 30 para
Hisse-i el-mezbûre Hatice	569 guruş 20 para
Hissetül-ah el-mezbûr Aliye	284 guruş 30 para

Miras Kayıtlarını İçeren Defterlerin Önemi

Miras ve miras hukukunda yaşanan sorunlara karşı üretilen çözümler açısından Osmanlı Devleti geniş bir bilgi birikimine sahip olmuştur. Tereke ve ahkâm defterleri, kadı sicilleri devletin tecrübesini meydana getiren temel kaynaklardan bazılarıdır. Kassamlık sicillerinde veraset iddialarından nafaka tahsislerine, şahsi varlıkların satışından vasi tayinine ilişkin bilgilere, vakıf mülklerinin kullanım haklarının devri konusundan terekenin saklanması durumunda yapılanlara kadar çeşitli bilgiler yer almaktadır (Bozkurt, 2013; s. 196-197).

Tereke konusunda bilgiler sunan zikredilmiş defterler araştırmacılar açısından Osmanlı aile yapısı için kıymetli veriler sunmaktadır. Vefat eden kimsenin ismi, sosyal konumu, kalan menkul ve gayrimenkuller, varislerin aldığı paylar ve ödenen mahkeme bedelleri bizler için birer analiz kaynağıdır. Toplumsal olarak servet dağılımı ne düzeydedir? sorusunun cevabı yine bu defterlerdedir. Ölen kişinin bırakmış olduğu ev

eşyaları, mutfak eşyaları ve giyim-kuşam malzemelerinden yola çıkarak insanların yaşayış tarzları üzerine yorumlamalar yapmak mümkündür (Civelek, 2015; s. 242).

Tereke defteri ait olduğu döneme ilişkin bize nüfus durumu, nüfusun etnik durumu ve dini durumu, hane sayısı, çocuk ve eş sayılarına ulaşmak imkanı vermektedir. Örnek verecek olursak, 16. yüzyılın ilk yarısında Kayseri özelinde yapılan bir çalışmada tereke defteri vasıtası ile çok eşliliğin yüzde 10 düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır (Tuş, 1999; s. 181-182).

Daha önce İslam miras hukukuna dair⁶, Osmanlı miras hukukuna ilişkin⁷ ve tereke kayıtları ile bu kayıtların toplumsal yapıya ilişkin yönleri⁸ üzerine çeşitli modern

⁶ Özay, H. (2018), İslam Miras Hukukunun Özellikleri, İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 3(2), 203-224; Şakir, B. (1978), İslam Hukuku Miras Sistemi İle Medeni Kanununun Miras Sistemi Arasındaki Farklar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 22(1), 1-15; Kaşif, H. O. (2007), İslam Hukuku'nda Miras Engeli Olarak Müslüman ve Gayrimüslim Arasındaki Din Ayrılığı, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 7(2), 95-120; Yazıcı, A. (2013), Fıkıhta Bir Miras Meselesi Olarak Ömeriyyeteyn: Kaynağı, Ortaya Çıktığı Haller ve Çözümü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 35, 223-244; Uslu, R. (2020), Miras Hukuku'na Dair Bir İnceleme: Nisa ve Enfal Sureleri Özelinde, Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(2), 144-157.

⁷ Bakınız: Çakır, A. (2015). *Klasik Dönem Osmanlı Miras Hukuku'nda Kadının Yeri* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldırım Bayezit Üniversitesi; Aktaş, F. M. (2020), Osmanlı Sofyası'nda Evlilik Müessesesi, Boşanma ve Miras Hukuku (1683-1726 Yılları Örnekleri), Journal of International Eastern European Studies, 2(1), 1-17; Yakut, E. Aygün, G. Ç. (2018), Osmanlı Hukuku'ndan Günümüze Evlat Edinmenin Miras Hukukuna Dayalı Sonuçları, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(1), 11-46; Akyılmaz, G. (2007), Osmanlı Miras Hukuku'nda Kadının Statüsü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(1), 471-502; Ş, Ayşe. (2016), Osmanlı Miras Hukuku Sulh-Tehârûc Uygulamalarında Kadın: Konya Kadı Sicili 45. Defter (1714-1715), Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2, 9-36; Esirgen, S. Ö. (2016), Aile Hukuku ve Mülkiyet İlişkileri Açısından Klasik Dönem Osmanlı Hukuku'nda Gayrimüslim Kadın, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65(3), 893-936; Alkış, A. (2019), İslam Miras Hukuku İle Türk Medeni Kanun Miras Sisteminin Varisler Yönüyle Karşılaştırılması, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19 (1), 60-79.

⁸ Bakınız: Şener, O. H. (2013), Tereke Temsilcisi Atanmasına İlişkin İlke ve Esaslar, Journal of Yaşar University, 8; Oral, Ö. (2016). *Osmanlı Tereke Kayıtlarındaki İç Mekan İthal Aydınlatma Eşyaları: (19. Yüzyılın Ortalarından 20. Yüzyılın Başlarına Geç Osmanlı İç Mekan Aydınlatmasının Sosyal ve Kültürel Tarihine Yönelik Mukayeseli Bir Etüt)* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi; Dede, M. (2020), Osmanlı'da Taşra'nın Sosyo-Ekonomik Yapısına Bir Örnek: Terekeler Işığında XIX. Yüzyılın Başlarında Çankırı, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 44(1), 83-100; Bilgin, A. (2010), Bir Mali Gelir Kaynağı Olarak Varissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytü'l-mal Mukataalar, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 1-31; Bozkurt, F. (2013), Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 11(22), 193-229; Patacı, Ö. O. (2016), Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Öneme Yönelik Bazı Değerlendirmeler, OTAM, 40, 327-354; Zeyrek, N. (2019). *XIX. Yüzyılda Mardin Şer'iyeye Sicilleri'nde Kadın Terekeleri, Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Mardin Artuklu Üniversitesi; Köstüklü, N. (2008), Osmanlı-Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19. YY. Örnekleri Çerçevesinde), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 17-26; Erdal, İ. (2017), Tereke Defterlerine Göre Anamur'da Sosyo-Ekonomik Hayat (1892-1902), Kafdağı, 2(2), 59-73; Karataş, İ. (1999), Tereke Kayıtlarına Göre XVI. Yüzyılda Bursa'da İnsan-Kitap İlişkisi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8(1), 317-328; Civelek, G. (2015), XVII. Yüzyıl Ortalarında Elit Bir Kadının Terekesi: Manastırlı Aişe Hatun, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 54, 241-259; Benzer, Z. (2020), Urfa Tereke Kayıtlarına Bir Örnek: Göncü Hacı Abdurrahman'ın 1880 Tarihli Terekesi, Tarih ve Gelecek Dergisi, 6(2), 576-594; Gümüş, E. Gürhan, V. (2016), 18. Yüzyılın İkinci Yarısına Ait (M. 1787-1789) 3757 Numaralı Tereke Defteri'nin Amid'deki Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Düşündürdüğü Bazı Hususlar, Şarkiyat, 8(1), 1-14; Er, İ. (2009), Balıkesirli Tereke Sahipleri Hakkında Sosyo-Kültürel Açından Bazı Değerlendirmeler 1670-1700, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21), 368-376; Çağlar, İ. M. (2015), 20.273 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicili'ndeki Tereke Kayıtlarına Göre Manisa'da Sosyal Hayat (1836-18379), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 44, 198-206; Demir, T. (2005), Bir Tereke, Yetmiş Denizlili, Tarih Araştırmaları Dergisi, 24(38), 131-144; Metin, R. (2012), XVI. Yüzyılın Sonu ve XVII. Yüzyılın Başlarında Bolu'da Sosyal Hayat, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32, 101-118; Aydın, M. (2014), XVIII. Yüzyılda Sivas'ta Bir Ağa: Hatibzade Es-Seyyid Ali Ağa ve Serveti, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 65-88; Çiftçi, B. (2017), Osmanlı'da Ev ve Ev Eşyaları (17. Yüzyılda Ayıntab Örneği), Kahramanmaraş Sütçü İmam

çalışmalar yapılmıştır. Buradaki makalemizde 1760-1781 yılları arasında Sivas Sancağı özelinde Osmanlı miras uygulamasında ne gibi problemler yaşanmış ve ilgili davalara ne gibi çözümler bulunduğu irdelenmiştir.

8 VE 15 NUMARALI SİVAS AHKÂM DEFTERLERİNDE YER ALAN MİRAS HÜKÜMLERİNİN KATEGORİK DAĞILIMI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde Bulunan Miras Davalarının Yıllara Göre Dağılımı

8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterindeki miras davalarına ilişkin 65 şikâyet 2 Aralık 1759-1 Eylül 1761 tarihleri arasını kapsamaktadır. 20 emir 2 Aralık 1759-4 Ağustos 1760, 38 hüküm 2 Eylül 1760-24 Temmuz 1761, yedi tanesi de 2 Ağustos-1 Eylül 1761 tarihine aittir. Şcz konusu şikâyetler bir ayı oluşturan 30 günlük zaman diliminde tetkik edildiğinde 17 tanesinin ilk 10 günlük (evail) kısma, 27 tanesinin ikinci (evasıt) 10 günlük kısma ve 21 tanesinin ise son 10 günlük (evahir) kısma ait olduğu görülmüştür. 1173 senesi için altı ile Zilkade, 1174 senesi için yedi ile Şevval ve 1175 senesi için beş adet ile Muharrem ayları en fazla hükmün kayda alındığı aylardır.

Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 461-476; Aydın, B. (2019), XVII. Yüzyılda İstanbul Medreselerinde Okutulan Kitaplar (Tereke Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme), Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 19(19), 183-236; Öktem, N. (2020), Galata Kadılığı Tereke Kayıtlarına Göre Kitap Sahipliğine Nicel Bir Bakış, Arşiv Dünyası, 7(2), 113-138; Saraç, H. Erdoğan, S. (2019), 13 Numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicili'nde Yer Alan Tereke Kayıtlarına Göre Müslim ve Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Durumları (1908-1910), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 9(2), 440-450; Bozkurt, F. (2012), Yetimi Kolla, Malını Korum! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1785-1875), Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 3(03), 69-90; Güler, Ü. (2018), Kıbrıs Tereke Kayıtlarında Köleler (17. ve 19. YY.), İstem, 31, 107-123; Karataş, A. (2015), İsmail Hakkı Bursevî Dergahı Şeyhlerinden Hikmetî Mehmed Efendi ve Hanımı Saliha Hatun'un Terekeleri, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24(1), 65-103; Oğuz, G. (2018), 171 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicili'ndeki Tereke Kayıtlarına Göre Manisa'da Taşınmaz Mallar, Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11), 273-299; Döşemetaş, Ö. (2020), Kastamonu Eşrafından Hacı Mustafa Ağa Bin Şaban Çelebi'nin Terekeleri, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 68, 377-398; Güneş, Z. (2020), Kırım Tereke Defterleri Üzerine Mülhazalar, Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 6(2), 17-45; Akbel, M. (2018), Osmanlı'da Milyoner Olmak; 18. Yüzyılın Başlarında Galata Zenginleri, Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 13(1), 38-68; Bolat, G. (2020), Tereke Kayıtlarına Göre 19. Yüzyıl Başlarında Aile: Ruscuk Örneği, Akademik İncelemeler Dergisi, 15(1), 367-392; Tiryaki, K. (2020), 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Ayıntab'da Bir Alimin Terekeleri: Fazılzâde Hacı Halil Efendi Bin Hacı Ali Ağa, Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi, 3(1), 35-63; Öztürk, T. (2015), 1918 Numaralı Kadı Siciline Göre 18. Yüzyılda Trabzon'da Giyim-Kuşam Kültürü, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 9(189), 9-28; Öztunç, B. (2017), Bir Rumeli Valisi'nin Emvâl-i Metrukesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatı, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 12(2), 53-76; Demiryürek, M. (2006), Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Kamil Paşa Hakkında Bazı Notlar ve Kamil Paşa'nın Terekeleri, Tarih Araştırmaları Dergisi, 25(40), 59-105; Hanılçe, M. (2011), Şer'iyeye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 30, 423-455; Özbaba, F. (2019), Rodoscuk'ta Ev Mimarisi, Ev Eşyaları ve Giyim-Kuşam (1531 Numaralı Rodoscuk Şer'iyeye Sicili Işığında), Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 2(4), 259-282; Koçak, Z. (2018), 14 Numaralı Şer'iyeye Sicil Defterine Göre Vidin'de İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapı, Şarkiyat, 10(4), 1566-1591; Yıldırım, Y. (2019), Şer'iyeye Sicillerine Göre Ayıntab'da (Gaziantep) Ailenin Demografik Yapısı: Eş ve Çocuk Sayıları (1839-1876), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1), 366-379; Maydaer, S. (2006), Osmanlı Klasik Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15(2), 30-46.

Tablo 4. 8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde Bulunan Miras Davalarının Tarihsel Dökümüne Ait Üç Tablo

1173	EVAİL Hüküm kaydı	EVASIT Hüküm kaydı	EVAHİR Hüküm kaydı	TOPLAM
Rebiülahir		6-2.	9-2.	2
Cemazielevvel	11-1.			1
Cemazielahir				
Receb	31-2, 33-2.	36-1.	43-1.	4
Şaban				
Ramazan		60-1.		1
Şevval		58-3, 68-4, 69-1.	73-1.	4
Zilkade		88-1, 89-1, 89-4,	91-3, 92-2, 97-3.	6
Zilhicce		104-3.	105-1.	2
Toplam	3	10	7	20

1174	EVAİL Hüküm kaydı	EVASIT Hüküm kaydı	EVAHİR Hüküm kaydı	TOPLAM
Muharrem			119-1, 120-3.	2
Safer		126-1.	129-2.	2
Rebiül evvel	133-1.	138-3, 138-4.		3
Rebiül ahir		148-1.	155-1.	2
Cemaziel evvel	158-1, 159-2, 164-4.		168-1, 168-4.	5
Cemaziel ahir			184-3	1
Receb		191-2, 192-2.	194-1.	3
Şaban	197-1, 200-2.	205-3.		3
Ramazan		218-2.		1
Şevval		221-1, 222-3, 224-3, 226-2, 226-3.	227-2, 231-3.	7
Zilkade	234-3, 238-1.	244-3.	236-1, 250-3.	5
Zilhicce	252-1, 254-2.	261-4.	265-2.	4
Toplam	10	15	13	38

1175	EVAİL Hüküm kaydı	EVASIT Hüküm kaydı	EVAHİR Hüküm kaydı	TOPLAM
Muharrem	267-1, 271-1.	275-3, 276-2.	279-4.	5
Safer	282-4, 283-2.			2
Toplam	4	2	1	7

15 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde Bulunan Miras Davalarının Yıllara Göre Dağılımı

15 numaralı Sivas Ahkâm defterinde 17 Şubat 1780 ve 2 Temmuz 1781 yılları arasında tekabül eden miras meselelerine ilişkin 64 adet hüküm tespit edilmiştir. Bahsi geçen 64 emirden 37 tanesi 17 Şubat-18 Aralık 1780 tarihleri içerisinde iken geriye kalan 27'si 7 Ocak-23 Haziran 1781 dahilindedir. Davaların kaydedilmesinde bir aylık zaman dilimindeki ilk 10 günlük zaman dilimini ifade etmek için *evail*, ikinci 10 gün için *evasıt* ve son 10 gün *evahir* şeklinde olmak üzere üç ayrı kategori kullanılmıştır. Yaşanan sorunlar zaman dilimleri açısından kritik edildiğinde 25 tanesi ilk 10 günde, 21 tanesi ikinci 10 günde, 18 tanesi ise son 10 günde kayda geçirilmiştir. Ay bazında değerlendirmeler yapacak olursak 1780 senesi dahilinde en fazla şikâyet altı adet ile Cemazielevvel, Şevval ve Zilhicce aylarında iken en az şikâyet bir adet ile Safer'dedir. 1781 yılı söz konusu olduğunda ise en fazla emir altı adet ile Rebiülevvel ayında iken en az emir bir adet ile Rebiülahir'dedir.

Tablo 5. 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde Bulunan Miras Davalarının Tarihsel Dökümüne Ait İki Tablo

1194	EVAİL Hüküm kaydı	EVASIT Hüküm kaydı	EVAHİR Hüküm kaydı	TOPLAM
Muharrem				
Safer		60-1		1
Rebiülevvel				
Rebiülahir			6-1, 23-3	2
Cemazielevvel	14-4, 16-3, 18-1, 20-3	22-4	29-1	6
Cemazielahir	32-2	36-2		2
Receb	43-2	44-4	49-3, 50-2	4
Şaban	55-3	62-1, 60-5, 62-2	61-3	5
Ramazan				
Şevval	73-2, 75-5, 3-5	80-2	84-2, 87-1	6
Zilkade	93-3	94-1	97-5, 98-1, 98-5	5
Zilhicce	102-5, 100-3	101-5, 102-3	103-2, 103-3	6
Toplam	13	11	13	37

1195	EVAİL Hüküm kaydı	EVASIT Hüküm kaydı	EVAHİR Hüküm kaydı	TOPLAM
Muharrem		110-2, 109-2.	111-1.	3
Safer	116-5, 117-3.		114-5.	3
Rebiülevvel	120-1, 120-3, 124-5.	129-3, 130-2.	128-4.	6
Rebiülahir		136-4.		1
Cemazielevvel	146-3.	150-4.	157-2, 162-2.	4
Cemazielahir	159-4, 160-5.	164-4, 170-3, 171-1.		5
Receb	180-2, 191-3, 191-4, 192-1.	191-2.		5
Toplam	12	10	5	27

Tablo 6. 8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde Mirasa İlişkin Hükümlerin Sınıflandırılması

Kategori	Hüküm kayıtları	Hüküm Sayıları	Yüzde (%)
İntikal Eden Terekeye Hariçten Haksız Müdahale	6-2, 31-2, 43-1, 60-1, 88-1, 97-3, 105-1, 129-2, 138-3, 155-1, 158-1, 159-2, 192-2, 194-1, 197-1, 218-2, 226-2, 227-2, 238-1, 244-3, 252-1, 279-4, 283-2.	23	35,38
Miras Paylaşımında Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Aile İçi Müdahaleler	9-2, 11-1, 33-2, 68-4, 69-1, 73-1, 120-3, 138-4, 148-1, 164-4, 168-1, 168-4, 200-2, 222-3, 224-3, 226-3, 231-3, 236-1, 250-3, 254-2, 265-2, 267-1, 271-1, 275-3, 282-4.	25	38,46
Vasilerden Kaynaklı Problemler	36-1, 58-3, 104-3, 119-1, 221-1.	5	7,69
Haksız Şekilde Kassamiye Ücreti Talep Etme	89-1, 91-3, 92-2, 191-2.	4	6,15
Diğer Anlaşmazlıklar	89-4, 126-1, 133-1, 184-3, 205-3, 234-3, 261-4, 276-2.	8	12,30
Toplam		65	

8 numaralı Sivas Ahkâm Defterinde 65 adet miras konusuna ilişkin hüküm bulunmuştur. Yukarıda 6 numaralı tabloda 8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde tespit edilen miras hükümlerinin konularına göre dağılımı verilmiştir. Hükümlerin konularına göre dağılımı hakkında şu genel değerlendirmeler yapılabilir.

Yapmış olduğumuz gruplamalar içerisinde en fazla hükme 25 hüküm sayısı ile “Miras Paylaşımında Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Aile İçi Müdahaleler” isimli kategoride rastlanılmıştır. Daha sonra 23 adet hüküm ile “İntikal Eden Terekeye Hariçten Haksız Müdahale” isimli kategori ikinci en fazla hükmün bulunduğu grup olmuştur. Diğer kategorilerdeki emir sayıları beş, dört ve sekiz olarak tespit edilmiştir.

8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde elde edilen miras hükümleri ışığında genel olarak bir değerlendirme yapacak olursak; şikâyetler aile içinde yaşanan miras paylaşımı problemleri, terekeye hariçten yapılan müdahaleler, vasilerden kaynaklı meseleler, haksız kassamiye ücreti talebinden yaşanan sorunlar etrafında cereyan etmiştir. Miras davaları içerisinde büyük oranda kısa ve net hükümlere rastlanılmıştır.

Tablo 7. 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde Mirasa İlişkin Hükümlerin Tasnifi

Kategori	Hüküm kayıtları	Hüküm Sayıları	Yüzde (%)
İntikal Eden Terekeye Hariçten Haksız Müdahale	3-5, 6-1, 16-3, 20-3, 23-3, 32-2, 49-3, 50-2, 61-3, 62-2, 75-5, 101-5, 102-5, 116-5, 117-3, 128-4, 160-5, 191-4, 192-1.	19	29,68
Miras Paylaşımında Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Aile İçi Müdahaleler	14-4, 22-4, 29-1, 36-2, 55-3, 60-1, 60-5, 62-1, 73-2, 80-2, 87-1, 93-3, 97-5, 98-1, 98-5, 100-3, 102-3, 103-3, 109-2, 110-2, 114-5, 120-3, 136-4, 146-3, 150-4, 157-2, 159-4, 170-3, 171-1, 180-2, 191-3.	31	48,43
Vasilerden Kaynaklı Problemler	43-2, 44-4, 94-1, 103-2, 111-1, 120-1, 162-2, 164-4, 191-2.	9	14
Haksız Şekilde Kassamiye Ücreti Talep Etme	X	X	X
Diğer Anlaşmazlıklar	18-1, 84-2, 124-5, 129-3, 130-2.	5	7,81
Toplam		64	

Yukarıda verilen Tablo 7’de görüleceği üzere 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defteri’nde 64 adet mirasa dair hüküm tespit edilmiştir. Bu defter içerisinde mirasa ilişkin davalar arasında en fazla hükmü 31 adet hüküm ile “miras paylaşımında yaşanan anlaşmazlıklar ve aile içi müdahaleler” isimli kategori barındırmaktadır. “haksız şekilde kassamiye ücreti talep etme” isimli başlık altında ise herhangi bir hüküm tespit edilememiştir. “İntikal eden terekeye hariçten haksız müdahale” isimli kategoride 19, diğer kategorilerde ise dokuz ve beş adet hüküm bulunmaktadır.

İki defterdeki mevcut davaların ortak özelliklerinden bir tanesi en fazla hükmün aile içinde yaşanan miras problemlerine ait olmasıdır. Akabinde hariçten terekeye yapılan müdahaleler her ikisinde de ikinci en fazla hükmü barındıran kategoridir. Ancak 15 numaralı defterde sekiz numaradan farklı olarak haksız kassamiye ücretine ilişkin hüküm bulunamamıştır.

8 Ve 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defterlerindeki Mirasa İlişkin Hükümlerin İçerik Olarak Değerlendirilmesi

Bu başlık altında beş kategoriye ayırmış olduğumuz mirasa ilişkin şikâyet davalarını içerik olarak değerlendireceğiz.

İntikal eden terekeye hariçten haksız müdahale

Bu kategoride 8 numaralı defterde 23 adet (toplam miras hükümlerinin %35,38'i) hüküm bulunurken 15 numaralı defterde 19 adet (toplam miras hükümlerinin %29,68'i) hüküm yer almaktadır. Bu başlık altında yaşanan sorunlarda iki defter arasında belirli miktarda azalış gözlenmiştir. Bu kategori ile ilgili iki örnek hüküm aşağıda özetlenmiştir.

Halil Efendi isimli bir kadı Divan-ı Hümayun'a gelerek şikâyetçi olmuştur. Babasından miras kalan terekeye kendisi küçük ve başka bir memlekette olmasından dolayı daha önce el koyan Gürcü Hasan'dan hakkını almak istediğinde o kişi vefat etmiştir. Ancak bu defa da Gürcü Hasan'ın oğlu Fevzi Beğ mirasa el koymuştur. Haksız yere zapt edilen öküz, inek ve eşyanın kendisine teslim edilmesi için emir talep edilmiştir (A. DVNS.AHK. SS..d 8; 6/2).

Üsküdar sakinlerinden olup sadat-ı kiram mensubu Seyyid Mustafa, Seyyid İsmail, Seyyid Mehmed Tahir ve Şerife Hadice şikâyetçi olmuştur. Babaları ve Şerife Hadice'nin eşi vefat etmiş ve bir göz değirmen varislere intikal etmiştir. Kimsenin değirmene müdahale etmeye hakkı yokken Veli Mehmet isimli kişi değirmeni haksız yere zapt etmiştir. Varisler değirmeni başka kimselere satmak istediğinde ise buna da zorba yandaşları ile karşı çıkmıştır. Bu müdahalenin sona erdirilmesi için emir talep edilmiş ve ilgili hüküm gönderilmiştir (A. DVNS.AHK. SS..d 15; 3/5).

Miras paylaşımında yaşanan anlaşmazlıklar ve aile içi müdahaleler

Miras Paylaşımında Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Aile İçi Müdahaleler ile ilgili 8 numaralı defterde 25 adet hüküm (toplam miras hükümlerinin %38,46'sı) var iken; 15 numaralı defterde 31 adet hüküm (toplam miras hükümlerinin %48,43'ü) tespit edilmiştir. Bu rakamlardan dava sayısının kayda değer ölçüde arttığı görülmektedir. Bu kategorideki hükümlere dair iki örnek hüküm aşağıda sunulmuştur.

Gedegra sakinlerinden Ayşe isimli kadın Divan-ı Hümayun'a kadı aracılığı ile şikâyetini iletmıştır. Babası Molla Mustafa vefat ettiğinde altı Camus inek, sekiz katır, iki yüz kavak, dört tüfek, bir at ve diğer terekeleri kendisine intikal etmiştir. Babası öldüğünde küçük yaşta olmasından mütevellit amcası Molla Ahmed, terekeyi haksız olarak zapt etmiştir. Amcası da vefat edince bu kez kuzenleri ve yengesi terekeye el koymuştur. Babasından kalan malın geri alınması için emir talep edilmiş ve ilgili hüküm yazılmıştır (A. DVNS.AHK. SS..d 8; 9/2).

Şiruz isimli köy sakinlerinden Ali, şikâyetçi olarak babası Mehmet'ten veraseten kendisine intikal eden bağ, bahçe, değirmen ve eşyayı amcası Firuz'un cebren zapt ettiğini bildirmiştir. Daha sonra amcası da vefat edince yengesi ismi yazılmamış kadın ve eşkiyadan zevcesi Ahmet terekeye el koymuştur. Bu zorbalığa son verilmesi ve mirasın iadesi için hüküm talep edilmiştir (A. DVNS.AHK. SS..d 15; 14/4).

Vasilerden kaynaklı problemler

Bu kategori bağlamında 8 numaralı Sivas Ahkâm Defteri'nde beş adet (toplam miras hükümlerinin %7,69'u), 15 numaralı Sivas Ahkâm Defteri'nde dokuz adet (toplam miras hükümlerinin %14'ü) hüküm bulunmaktadır. Bu başlık altında iki defterde fazla sayıda hüküm bulunmasa da neredeyse iki katına yakın bir artış olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu kategorideki hükümlerden ikisi aşağıda örnek olarak özetlemiştir.

Şikâyet sahibi Numan isimli kişidir. Babası Mecid Ağa vefat ettiğinde terekesi Numan ile kardeşi Osman'a intikal etmiştir. Numan babası öldüğünde küçük yaşta olduğu için ismi yazılmamış kişi kendisine vasi tayin edilmiştir. Daha sonra yetişkin birisi olduğunda vasiden terekesini istediğinde alamamıştır. Yapılan şikâyet üzerine bu durumun düzeltilmesi için emir yazılmıştır (A. DVNS.AHK. SS..d 8; 104/3).

Tokat sakinlerinden Seyyid Mustafa ve Seyyid Ahmet'in babaları Hacı Salih öldüğünde terekesi onlar ile kardeşleri Kebir Seyyid Hasan'a intikal etmiştir. Seyyid Mustafa ve Seyyid Ahmet, o tarihte çocuk yaşta oldukları için Seyyid Hasan ve amcaları Seyyid İbrahim vasilik iddiası ile terekeden beş kese akçelerine el koymuşlardır. Hak sahipleri haklarını istediğinde alamamıştır. Beş kese akçenin alınıp Seyyid Mustafa ve Seyyid Ahmet'e verilmesi istenmiştir (A. DVNS.AHK. SS..d 15; 43/2).

Haksız şekilde kassamiye ücreti talep etme

Bu kategori bağlamında 8 numaralı defterde dört adet (toplam miras hükümlerinin %6,15'i) hüküm yer alırken 15 numaralı defterde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Niksar kazasına mensup Mehmet Said, Mehmet Emin ve ismi yazılmamış bir kişi şikâyetçi olmuştur. Bu kimselerin babaları vefat ettiğinde resm-i kısmet alınmasını gerektiren bir durum yok iken Niksar Kadısı tarafından görevli yine ismi yazılmamış birisi kanunsuz şekilde resm-i kısmet almaya çalışmıştır. Kanun gereğince hareket edilmesi için emir yazılmıştır (A. DVNS.AHK. SS..d 8; 89/1).

Diğer

Bu kategori altında 8 numaralı defterde sekiz adet (toplam miras şikâyet davalarının %12,30'u) ve 15 numaralı defterde beş adet hüküm (toplam miras şikâyet davalarının %7,81'i) bulunmaktadır. İlgili hükümlere örnek verecek olursak;

Yeniçeri çorbacılarından Halil Ağa şikâyetçi olmuştur. Hacı Halil isimli kişi ile daha önce ortak olan Halil Ağa, Hacı Ali vefat edince alacağını terekesini elinde bulunduran Mehmet'ten istemiştir. Ancak alamamıştır. Yapılan şikâyet üzerine hakkın teslimi için emir yazılmıştır (A. DVNS.AHK. SS..d 8; 126/1).

Amasya kazası Gümüşlü Mahallesinden Hacı Abdullah bin Mustafa, şikâyetçi olan kimsedir. Gökce Mahallesinden Seyyid Abdülkerim bin Osman ile eşi Emetullah isimli hatun vefat ettiğinde terekesi o tarihlerde küçük yaşta Seyyid Mehmet ve Fatma'ya intikal etmiştir. Çocuk yaşta oldukları için Hacı Abdullah bin Mustafa vasi tayin edilmiştir. Bu kişi vasilik görevini hakkı ile yerine getirirken Seyyid Mehmet bin Hacı Ahmet vesayete haksız müdahale etmiştir. Talep üzerine müdahalenin engellenmesi için emir yazılmıştır (A. DVNS.AHK. SS..d 15; 124/5).

Davaların Şikâyet Sahiplerine Göre Değerlendirilmesi

Şikâyet sahiplerinin cinsiyetlerine göre

Miras meselelerine ilişkin 65 adet hüküm barındıran 8 numaralı Sivas Ahkâm Defterindeki 35 şikâyet (toplam miras şikâyet davalarının %70,76'sı) erkeklerin, 16 şikâyet (toplam miras şikâyet davalarının %24,61'i) kadınların ve üç şikâyet (toplam miras şikâyet davalarının %4,61'i) kadın ile erkeklerin ortak müracaatı neticesinde kaleme alınmıştır.

15 numaralı Sivas Ahkâm Defterindeki mirasa ilişkin 64 kaydın 35 tanesi (toplam miras şikâyet davalarının %54,68'i) erkeklerin, 20 tanesi (toplam miras şikâyet davalarının %31,25'i) kadınların ve dokuz tanesi de kadın ve erkeklerin ortak şikâyeti ile deftere yazılmıştır.

Her iki defterde de erkeklerin müracaat oranı kadınlara göre daha yüksek olmasına rağmen 8 numaralı Sivas Ahkâm Defteri'nde bu oran 15 numaralı deftere göre daha yüksektir. Hem 8 hem de 15 numaralı defterlerde erkeklerin daha yoğun şikâyet sahibi olması ataerkil bir toplumda doğal karşılanabilecek bir durumdur.

Tablo 8. 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defterindeki Şikâyetçilerin Cinsiyetine Göre Tasnifi

15 NUMARALI SIVAS AHKÂM DEFTERİ	Cinsiyet	Hüküm kayıtları	Hüküm Sayıları	Yüzde (%)
	Erkek		14-4, 16-3, 18-1, 20-3, 29-1, 32-2, 43-2, 49-3, 55-3, 60-1, 61-3, 62-1, 62-2, 73-2, 75-5, 80-2, 87-1, 93-3, 94-1, 97-5, 101-5, 102-5, 103-2, 110-2, 114-5, 116-5, 117-3, 120-1, 120-3, 124-5, 136-4, 146-3, 150-4, 164-4, 191-2.	35
Kadın		22-4, 23-3, 36-2, 44-4, 50-2, 60-5, 98-1, 100-3, 102-3, 109-2, 111-1, 128-4, 129-3, 130-2, 157-2, 159-4, 160-5, 162-2, 191-3, 192-1.	20	31,25
Kadın ile Erkek		3-5, 6-1, 84-2, 98-5, 103-3, 170-3, 171-1, 180-2, 191-4.	9	14,06
Toplam			64	

Tablo 9. 8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterindeki Şikâyetçilerin Cinsiyetine Göre Tasnifi

8 NUMARALI SIVAS AHKÂM DEFTERİ	Cinsiyet	Hüküm kayıtları	Hüküm Sayıları	Yüzde (%)
	Erkek		6-2, 31-2, 36-1, 58-3, 60-1, 73-1, 88-1, 89-1, 89-4, 91-3, 92-2, 97-3, 104-3, 105-1, 119-1, 120-3, 126-1, 129-2, 133-1, 138-4, 159-2, 164-4, 184-3, 191-2, 192-2, 194-1, 197-1, 200-2, 205-3, 218-2, 222-3, 224-3, 226-2, 226-3, 227-2, 231-3, 234-3, 238-1, 252-1, 265-2, 271-1, 275-3, 276-2, 279-4, 282-4, 283-2.	46
Kadın		9-2, 11-1, 43-1, 68-4, 69-1, 138-3, 148-1, 155-1, 158-1, 164, 221-1, 244-3, 236-1, 250-3, 261-4, 267-1.	16	24,61
Kadın ile Erkek		33-2, 168-1, 254-2.	3	4,61
Toplam			65	

Şikâyet sahiplerinin dini inanışlarına göre tasnifi

Çok yüksek oranda Müslüman nüfusun yaşadığı Osmanlı toplumunda beklenildiği gibi gayrimüslimlerden ziyade İslam ehli baskın şekilde şikâyet sahibidir. 15 numaralı defterde Müslüman şikâyet sahiplerinin oranı %87,5 iken 8 numaralı defterde %89,23'tür.

Tablo 10. 8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterindeki Şikâyetçilerin Dini İnanışına Göre Tasnifi

8 NUMARALI SIVAS AHKÂM DEFTERİ	Dini Aidiyet	Hüküm kayıtları	Hüküm Sayıları	Yüzde (%)
	Müslim	6-2, 9-2, 11-1, 31-2, 33-2, 36-1, 43-1, 58-3, 60-1, 68-4, 69-1, 73-1, 88-1, 89-1, 89-4, 91-3, 92-2, 97-3, 104-3, 105-1, 120-3, 126-1, 129-2, 133-1, 138-4, 155-1, 158-1, 159-2, 168-4, 184-3, 191-2, 192-2, 194-1, 197-1, 200-2, 205-3, 218-2, 224-3, 226-2, 226-3, 227-2, 231-3, 234-3, 238-1, 244-3, 236-1, 250-3, 252-1, 254-2, 261-4, 265-2, 267-1, 271-1, 275-3, 276-2, 279-4, 282-4, 283-3.	58	89,23
Gayrimüslim	119-1, 138-3, 148-1, 164-4, 168-1, 221-1, 222-3.	7	10,76	
Toplam		65		

Tablo 11. 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defterindeki Şikâyetçilerin Dini İnanışına Göre Tasnifi

15 NUMARALI SIVAS AHKÂM DEFTERİ	Dini Aidiyet	Hüküm kayıtları	Hüküm Sayıları	Yüzde (%)
	Müslim	3-5, 6-1, 14-4, 16-3, 18-1, 20-3, 29-1, 32-2, 43-2, 49-3, 55-3, 61-3, 62-1, 73-2, 75-5, 84-2, 94-1, 97-5, 101-5, 102-5, 103-2, 103-3, 110-2, 116-5, 117-3, 120-1, 120-3, 124-5, 146-3, 164-4, 191-2, 22-4, 23-3, 36-2, 44-4, 50-2, 60-5, 98-1, 98-5, 100-3, 102-3, 109-2, 111-1, 128-4, 129-3, 130-2, 157-2, 159-4, 160-5, 162-2, 170-3, 171-1, 180-2, 191-3, 191-4, 192-1.	56	87,5
Gayrimüslim	60-1, 62-2, 80-2, 87-1, 93-3, 114-5, 136-4, 150-4.	8	12,5	
Toplam		64		

Şikâyet sahiplerinin toplumsal statüsüne göre tasnifleri

8 ve 15 numaralı Sivas Ahkâm Defterlerindeki ilgili miras hükümleri başvuru sahiplerinin toplumsal statüleri açısından kritik edildiğinde en büyük oran reayaya (8 numaralı defterde %72,30, 15 numaralı defterde %84,37) aittir. İkinci en fazla şikâyet grubu sadat-ı kiram taifesidir ki ilk defterde 10, diğerinde 8 kişi bu zümreye tabidir. İki defterde de ikişer tane yeniçeri kaydı vardır. Ancak 8 no'lu defterde farklı olarak üçer adet sipahi ve ulemaya ait emir bulunmaktadır.

Tablo 12. 8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterindeki Şikâyetçilerin Toplumsal Statülerine Göre Tasnifi

8 NUMARALI SİVAS AHKÂM DEFTERİ	Statüler	Hüküm kayıtları	Hüküm Sayıları	Yüzde (%)
	Sadat-ı Kiram	11-1, 31-2, 68-4, 69-1, 138-4, 159-2, 184-3, 197-1, 252-1, 282-4.		10
Reaya	9-2, 33-2, 36-1, 43-1, 58-3, 60-1, 88-1, 89-1, 92-2, 97-3, 104-3, 105-1, 119-1, 120-3, 138-3, 148-1, 155-1, 158-1, 164-4, 168-1, 168-4, 191-2, 192-2, 194-1, 200-2, 218-2, 221-1, 222-3, 224-3, 226-2, 226-3, 227-2, 231-3, 234-4, 238-1, 244-3, 236-1, 250-3, 254-2, 261-4, 265-2, 267-1, 271-1, 275-3, 276-2, 279-4, 283-2.		47	72,30
Yeniçeri	126-1, 133-1.		2	3
Sipahi	73-1, 89-4, 129-2.		3	4,61
Ulema	6-2, 91-3, 205-3.		3	4,61
Toplam			65	

Tablo 13. 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defterindeki Şikâyetçilerin Toplumsal Statülerine Göre Tasnifi

15 NUMARALI SİVAS AHKÂM DEFTERİ	Statüler	Referans Hükümler	Hüküm Sayıları	Yüzde (%)
	Sadat-ı Kiram	3-5, 43-2, 94-1, 101-5, 103-3, 120-3, 164-4, 191-2.		8
Reaya	6-1, 14-4, 18-1, 20-3, 22-4, 23-3, 29-1, 32-2, 36-2, 44-4, 49-3, 50-2, 55-3, 60-1, 60-5, 61-3, 62-1, 62-2, 73-2, 75-5, 80-2, 84-2, 87-1, 93-3, 98-1, 100-3, 111-1, 102-3, 102-5, 103-2, 109-2, 110-2, 114-5, 116-5, 117-3, 120-1, 214-5, 128-4, 129-3, 130-2, 136-4, 146-3, 150-4, 157-2, 159-4, 160-5, 162-2, 170-3, 171-1, 180-2, 191-3, 191-4, 192-1.		54	84,37
Yeniçeri	97-5, 98-5.		2	3,12
Toplam			64	

SONUÇ

Bu çalışmada 1759-1761 yılları arasını kapsayan 8 numaralı Sivas Ahkâm Defteri ve 1780-1781 yılları arasını kapsayan 15 numaralı Sivas Ahkâm Defterinde kayıtlı mirasa ilişkin şikâyet hükümleri incelenmiştir. Genel olarak şikâyet hükümleri sayı, şekil ve içerik olarak değerlendirilmiştir.

Sayı bakımından her iki defterde toplam 129 adet miras şikâyet hükmü (65'i 8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterleri'nde; 64'ü 15 Numaralı Sivas Ahkâm Defterlerinde) tespit edilmiştir. Dava sayılarının hemen hemen aynı düzeyde olması iki defter arasındaki 20 yıllık zamanda diliminde toplumsal olarak kargaşanın artmaması şeklinde yorumlanabilir.

İçerik bakımından çalışmamızda davaların büyük çoğunluğunda aile içi anlaşmazlıklar ve müdahaleler ile terekeye hariçten yapılan müdahalelerin mevcut olduğu görülmüştür. Aile içi anlaşmazlıklarda başrollerde kardeşler, amcalar ve öz veya üvey anneler bulunmaktadır. Bu hususta iki defterden toplam 56 adet emir tespit edilmiştir ki tüm davalara oranı %43,41'dir. Bir diğer ana kategori terekeye hariçten müdahale konusunda toplam 42 adet hüküm yer almaktadır ki bunun da tüm miras davalarına oranı %32,55'tir. Bir kişinin vefat etmesi halinde vasisi terekeye hükmedemeyecek durumda

olur ise ona vasi tayini yapılmaktadır. Atanan bu vasilerden kaynaklı problemlere her iki defterde de rastlanılmıştır. 8 Numaralı Sivas Ahkâm Defterinde 15 numaralı deftere göre farklı bir kategori olarak “haksız kassamiye ücreti talep etme” isimli başlık bulunmaktadır.

İlgili davaların sahiplerini cinsiyet, din ve toplumsal statü olarak değerlendirmek makalemizin bir diğer adımı olmuştur. Burada tespit edilen hususlardan bir tanesi şudur ki erkeğin baskın olduğu bir toplumda tabii olarak erkekler daha fazla şikâyetçi olmuştur. Hem 8 numaralı hem 15 numaralı Sivas Ahkâm Defterinde mevcut miras davalarındaki erkek şikâyetçi sayısı 81’dir. Bu sayının tüm miras davalarına oranı %62,79’dur. Kadınlar burada 36 hüküm ile %27,90’lık bir paya sahiptir. Şikâyetlere dinî açıdan bakacak olursak Müslümanların çok daha baskın olduğunu görmek mümkündür. 129 miras hükmü içerisinde Müslümanlar 114 şikâyet ile %88,37’lik istatistiğe haizdir. Meselelere başvuran kişilerin toplumsal statüleri bakımından yaklaştığımızda çoğunluğun 101 emir ile reayada (tüm miras hükümlerinin %78,29’u) olduğu, sadat¹⁰ taifesinden 18 kişinin (tüm miras hükümlerinin %13,95’i) bulunduğu ve her iki defterde de ikişer adet yeniçeri kaydı (tüm miras hükümlerinin %3,10’u) tespit edildiği söylenmelidir. Ancak 8 numaralı defterde 15 numaralı defterden farklı olarak üçer adet ulema ve sipahi şikâyet kaydı görülmüştür.

Çalışmamızın ana kaynakları konumundaki iki ahkâm defterinin tutulması arasında yaklaşık 20 yıllık bir zaman vardır. Devlet otoritesinin zayıflaması beraberinde toplumsal çatışmaların artışı da getirmiştir. Ancak miras konusunda yaşanan sıkıntıların stabil kaldığını kayda değer bir artışın olmadığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Yayınlanmamış Kaynaklar

- Arşiv Kaynakları Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA), Bâb-ı Asafî Divân-ı Hümâyûn Sicilleri, Sivas Ahkâm Defteri: Nr. 8.
- Arşiv Kaynakları Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA), Bâb-ı Asafî Divân-ı Hümâyûn Sicilleri, Sivas Ahkâm Defteri: Nr. 15.

Yayınlanmış Eserler

- Aktan, H. (2005), Miras. *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 143-145.
- Bozkurt, F. (2011), Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları, *Tarih Dergisi*, (54), 91-120.
- Bozkurt, F. (2013), Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(22), 193-229.
- Civelek, G. (2015), 17. yy Ortalarında Elit Bir Kadının Terekesi: Manastırlı Aişe Hatun, *Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 241-260.

¹⁰ Sözlük anlamı itibari ile “efendi, bey, önder, sahip, faziletli” manalarını taşıyan “seyyid” kelimesinin çoğuludur. Hz. Hasan ile Hüseyin’den devam eden soydan olanlar için “seyyid” ifadesi kullanılmıştır (Küçükkaşçı, 2009, p. 40).

- Develioğlu, Ferit. (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Efe, A. (2011), İslâm Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (18), 157-168.
- Ertaş, F. C., ve Şişman, B. (2013), XVI ve XVII. yy’larda Osmanlıda Tereke Uygulaması ve Muhasebesi-Sosyo-Ekonomik Yapıya ve Miras Hukukuna Etkisi, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (4), 197-222.
- Halaçoğlu, Y. (1994), Dellal. *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 145-146.
- Küçükaşcı, M. S. (2009), Seyyid. *İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 40-43.
- Özay, H. (2018), İslam Miras Hukukunun Özellikleri, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 203-224.
- Özcan, T. (2005), Muhallefat. *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 406-407.
- Öztürk, S. (2001), Kassam. *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 579-582.
- Patacı, Ö. O. (2016), Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Önemine Yönelik Bazı Değerlendirmeler, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. (40), 327-354.
- Tuş, M. (1999), Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Araştırma (1700-1730), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 157-191.
- Zeyrek, N. (2019), *XIX. Yüzyıl da Mardin Şer‘iyye Sicilleri’nde Kadın Terekeleri, Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Mardin: Artuklu Üniversitesi.

Dinî Eser

Kur‘ân-ı Kerîm.